

Анализ

на ефективността на системата на българските неделни училища в чужбина

Димитър Иванов

експерт
по стратегическо планиране,
измерване и оценка на
ефективността на организации

dimiter.ivanov@outlook.com

Камелия Конакчиева-Трибулен

ръководител
на три български неделни
училища във Франция

ktriboulin@gmail.com

2024
Цюрих и Париж

Съдържание

Резюме на основните констатации на анализа.....	4
Summary of the main findings of the analysis	5
1. Въведение	6
2. Цели на българската държавна политика по отношение на БНУ в чужбина .	8
3. Цел и въпроси на анализа	10
4. Деца и ученици, обект на настоящия анализ.....	11
5. Описание на използваните данни	11
5.1. Група данни 1	11
5.2. Група данни 2	11
5.3. Група данни 3	11
5.4. Група данни 4	11
6. Методология на обработка на данните от група 2	13
6.1. Обособяване на „стартови учебни години“ и идентифициране на принадлежащите им ученици	13
6.2. Установяване на ученическия статус: „ученици, достигнали до съответен клас“, „ученици, отпаднали в съответен клас“ и „завършили ученици“	13
6.3. Категоризиране на учениците според техния миграционен статус .	15
7. Качество на данните от група данни 2. Установени аномалии.....	16
7.1. Междинни данни към 15.10. и окончателни данни за броя на обучаващите се деца и ученици по учебни години	16
1.1 Уникалност на ID номера на един ученик.....	17
7.1.1. Аномалия 1: генериране на второ ID при коригиране на името и/или на рождената дата на едно дете	17
7.1.2. Аномалия 2: генериране на второ ID на едно и също дете при прехвърлянето му от едно училище в друго.....	17
7.1.3. Аномалия 3: записване на един и същ ученик (ID) в две различни училища в рамките на една и съща учебна година.....	18
1.2 Аномалия 4: Валидност на данните относно нормативния акт (ПМС или НП РЕКГ), по който е финансиран обучаваният ученик	19
8. Резултати	20
8.1. Общ брой деца и ученици, обучаваани в БНУ за целия период на действие на ПМС и НП РЕКГ	20

8.2.	Разпределение на учениците по класове, от които започват обучението си в БНУ	21
8.3.	Отпадане от БНУ на „класическите ученици“ по достигнати класове на обучение	22
8.3.1.	Сравнение по училища	24
8.3.2.	Сравнение по гържави	24
8.4.	Отпадане от БНУ на учениците, започнали обучение във втори и по-висок клас, по достигнати класове на обучение.....	24
8.5.	Ученици, завършили БНУ в чужбина	26
8.6.	Реинтегрирани ученици от БНУ в българската образователна система	27
9.	Изводи.....	29
9.1.	Прожеждат се образователни програми без оценка на резултатите	29
9.2.	Търси се проходимост, без да има проследимост.....	29
9.3.	Постигнатото при половината от „класическите ученици“: някаква степен на ограмотяване.....	29
9.4.	Много малък дял на учениците, завършващи 12 клас в БНУ	30
9.5.	Ученето на български език и култура не води до повишена мотивация за връщане на младите българи в България	30
9.6.	Признаването на българския език за матуриретен не е генерално решение.....	30
9.7.	Заключение: поставените цели са далеч от постигане	31
10.	Препоръки	32
10.1.	Препоръки към ръководители и учители в БНУ	32
10.2.	Препоръки към Министерство на образованието и науката	33
10.3.	Препоръки към вземащите политически решения	34
11.	Публични източници на данни	35
	Източници на финансиране и декларация за независимост	36
	За авторите.....	37

Резюме на основните констатации на анализа

Настоящият анализ стига до следните основни констатации:

- През системата на българските неделни училища (БНУ) в чужбина от началото на тяхното финансово подпомагане от държавата до сега (учебни години 2011/2012 до 2023/2024) са минали **не повече от 135 000 деца и ученици**. Това е по-малко от половината от бройката, която Министерство на образованието и науката официално съобщава.
- **Наг 50% от децата**, започващи обучение в подготвителна група и първи клас на БНУ, **отпадат от училище преди достигане на 6 клас**. Придобитите знания по български език на този етап на обучение съответстват на някаква степен на ограмотяване (децата се научават да четат и да пишат).
- **Наг 60% от децата**, започващи обучение във втори и по-горен клас на БНУ, **отпадат след преминаване на четири следващи класа**.
- **Пог 10% от децата**, започващи обучение в подготвителна група и първи клас на БНУ, **завършват 12 клас**.
- **По-малко от 1%** от учениците, обучавали се поне една година в БНУ в чужбина, **продължават образованието си в България**.
- Държавната политика по отношение на младото поколение мобилни български граждани по света се нуждае от **нови, адекватни, реалистични и смислени цели**, отговарящи на реалните нужди на тази част от нацията и на техните родители. Необходими са **целенасочени проучвания** за идентифицирането и разбирането на тези нужди.
- Министерство на образованието и науката се нуждае от **подходящи инструменти за измерване и управление на ефективността** на системата на БНУ в чужбина.
- Редица БНУ в чужбина имат **значителен неизползван потенциал** за подобряване на резултатите от своята дейност, за изчерпването на който е необходимо да се фокусират в ключови моменти на образователния процес и да подхождат диференцирано и адекватно според профила и потребностите на техните целеви групи: деца и ученици и техните родители.

Summary of the main findings of the analysis

The **purpose of this analysis** is to determine the extent to which Bulgarian Sunday Schools (BSS) abroad have achieved (or are in the process of achieving) the objectives related to:

- the preservation of the Bulgarian language
- the continuity of education in schools in Bulgaria for BSS students upon their return to the country
- preserving and strengthening Bulgarian national identity and Bulgarian national self-consciousness

The analysis examines the following **questions**:

- What is the scope of BSS's activities abroad for the period 2011-2023 expressed in absolute numbers of students educated abroad?
- What is the level of Bulgarian language proficiency achieved, as measured indirectly by the grade level of BSS study abroad?
- To what extent do Bulgarian students who have studied at BSS abroad return and continue their education in Bulgaria?

The **main findings** of the analysis are:

- No more than 135,000 students have passed through the system of Bulgarian Sunday Schools abroad since the beginning of their financial support by the state until now (school years 2011/2012 to 2023/2024). This is less than half the number officially reported by the Ministry of Education and Science.
- More than 50% of the children starting education in preparatory group and first grade of BSS drop out of BSS before reaching grade 6. The proficiency in the Bulgarian language acquired at this stage of education corresponds to some degree of literacy (the children have learned to read and write).
- More than 60% of the children starting their education in BSS in grades 2 and above drop out after the four subsequent grades.
- Less than 10% of the children starting in the preparatory and first grade of BSS complete grade 12.
- Less than 1% of all students who have studied at least one year at BSS abroad continue their education in Bulgaria.

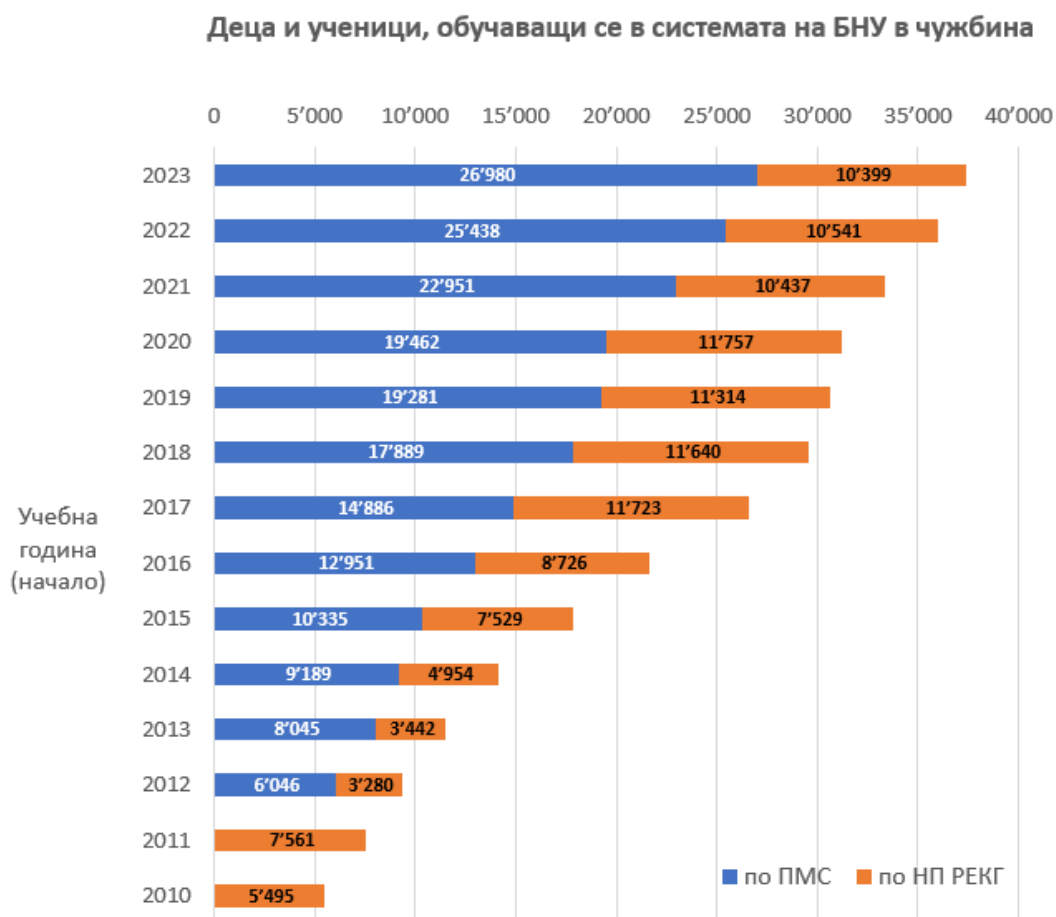
Main conclusion of this analysis:

The relatively short period in which students remain in the BSS system, and the low intensity of the classes are unlikely to lead to a lasting construction and consolidation of Bulgarian national identity and self-consciousness, which is the highest political goal set for the young generations of mobile Bulgarian citizens around the world.

1. Въведение

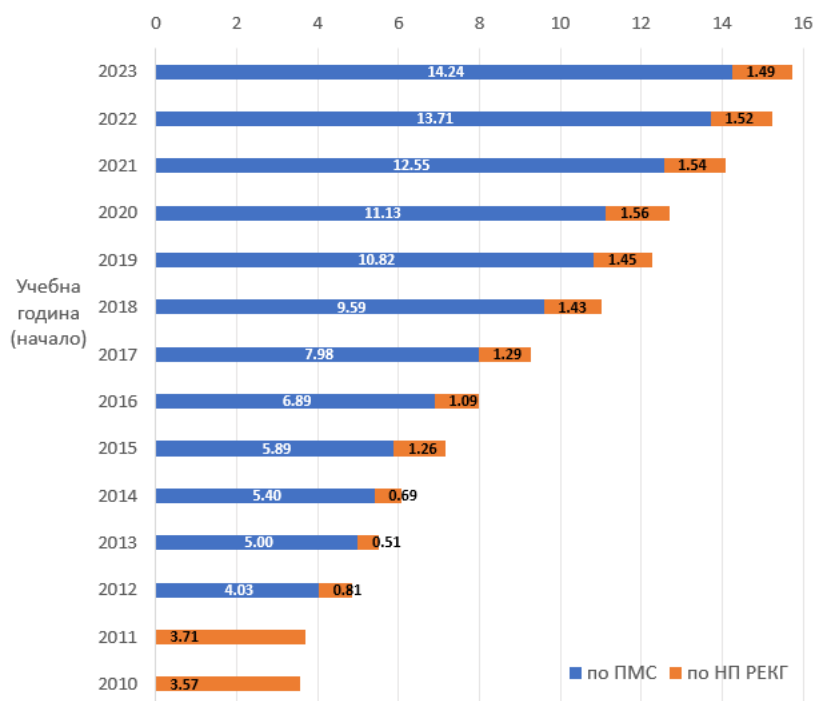
Българските неделни училища (БНУ) в чужбина представляват ключов елемент на гържавната политика по отношение на младото поколение от българската нация, родено или емигрирало и растящо в чужбина. В тях се провежда обучение по български език и литература, история и география на България.

Появили се като граждански инициативи сред българските диаспори по света, БНУ се подпомагат финансово от гържавата вече над 12 години. Мрежата на БНУ по света търпи възходящо развитие, като през учебната 2023/24 година включва 369 училища в 42 гържави по света, в които се обучават (по български език) общо 37 379 деца и ученици от подготвителна група до 12 клас (Фигура 1), а годишните гържавни разходи възлизат на почти 16 милиона лева (Фигура 2). От началото на финансово подпомагане на БНУ до днес, гържавата е инвестирала общо 129 милиона лева.

Фигура 1. Деца и ученици, обучаващи се в системата на БНУ в чужбина (активно записани във всяка учебна година). Източник: (МОН 01, 2024) за ПМС и (МОН 02, 2024) за НП РЕКГ (само обучение по български език). За значението на съкращенията – виж стр. 7.

Финансиране на БНУ в чужбина (млн. лева)

Фигура 2. Финансиране на БНУ в чужбина (млн. лева). Източник: (МОН 01, 2024) за ПМС и (МОН 02, 2024) за НП РЕКГ (само обучение по български език).

Дейността на БНУ в чужбина се регулира от три основни нормативни акта:

- Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО)
- Постановление №90 на МС от 29.05.2018 г. за българските неделни училища в чужбина (ПМС)¹, отменило ПМС №334 от 8.12.2011 г.
- Национална програма „Роген език и култура зад граница“ (НП РЕКГ)², чийто текст се осъвременява всяка година.

Дейностите по НП РЕКГ се финансират от учебната 2010/2011, а по ПМС от учебната 2012/2013 година.

Според Илияна Йотова, вицепрезидент на Република България „Най-сериозната, най-резултатната и най-успешната българска политика с нашите сънародници зад граница, това са нашите училища зад граница. Няма по-добро.“³

Колко успешни са БНУ зад граница е основната тема на настоящия анализ.

¹ (Министерски съвет 01, 2018)

² (МОН 03, 2024)

³ Репортаж на БНР от 14.03.2024 за образователния форум, проведен в Лисабон (Португалия), на тема „Иновативни методи и материали за преподаване на българската история и география на България в българските училища в чужбина“, <https://bnr.bg/radiobulgaria/post/101962923/iliana-iotova-nedelnite-uchilishta-sa-nai-vidimiat-rezultat-ot-politikata-za-balgarite-v-chujbina>

2. Цели на българската държавна политика по отношение на БНУ в чужбина

Целите на българската държавна политика по отношение на БНУ са заложиени в текстовете на НП РЕКГ, ПМС и ЗПУО и са обобщени в Таблица 1.

Стара редакция на целта	Нова редакция на целта
Съхраняване на българското етнокултурно пространство за граница. (2011- 2021)	Съхраняване и популяризиране на българското езиково и етнокултурно пространство за граница (2022-)
Съхраняване на българския език и култура сред българските общности, установени трайно или краткосрочно в чужбина. (2011-2020)	
Опазване на етнокултурната самобитност на българите и българските общности в чужбина. (2011-)	
Укрепване на българската духовност (2011-)	
Съхраняване на националното самосъзнание, бит и култура (ПМС&НП 2011-)	
	съхраняване на националното самосъзнание, култура и традиции (ПМС, 2018-)
Съхраняване на националната, културна и духовна идентичност на всички български граждани по света. (2011-2020)	Съхраняване на националната, културната и духовната идентичност на българските граждани по света и на българските общности в чужбина (2021-)
Проходимост и адаптивност на образователната система за българите, които се завръщат в България (2011-2019)	Бързо адаптиране в образователната система на децата и учениците при завръщане в България (2020-)
Успешно интегриране в българската образователна система след завръщането в България на българските деца в чужбина (2011-2021)	Успешно продължаване образованието и обучението в училища в България на децата и учениците при завръщане в родината (2022-)
Запазване и съхраняване на връзките на българските общности от историческите, традиционните и новите диаспори с България (2022-)	
Пълноценно интегриране в българската образователна система на българите, живеещи извън България (ЗПУО, чл. 4, 2015-)	
Съхраняване и утвърждаване на българската национална идентичност и българското национално самосъзнание (ЗПУО, чл. 5, 2023-)	

Таблица 1. Цели на българската държавна политика по отношение на БНУ в чужбина. В скоби са дадени периодите на валидност на съответните целеви формулировки. Където в скобите не е отбелязано ПМС или ЗПУО, формулировката на целта идва от НП РЕКГ.

Прави впечатление, че доколкото българите по света остават да живеят в чужбина, целите говорят изключително за запазване и съхраняване, но не и за развитие в някаква посока. Държавата сякаш не очаква и не насърчава каквато и да е активна роля на мобилните български граждани по отношение на развитието на България, освен след тяхното евентуално „завръщане в родината“. Висшето изражение на ползата от дейностите на БНУ е изразена със силно абстрактни, статични и почти трансцендентни понятия като „етнокултурно пространство“, „самобитност“, „духовност“, „самосъзнание“ и „идентичност“.

Забелязва се също така, че по отношение на българския език, формулировката на целта търпи изменение от „съхранение на езика“ (до 2020 г.) към „съхранение на етнокултурното пространство“ (след 2022 г.). Възниква въпросът доколко новоформулираната цел е съотнесима към мобилните български граждани по света и дали не е подходяща само за историческите български общности.

Съвсем наскоро, на 24 април 2024 г., законодателят гласува да бъде създаден „Съвет за координация на политиките за българите извън Република България“.⁴ Две от основните му задачи са свързани пряко с целите и дейността на БНУ⁵:

- решава въпроси от координационен характер, свързани със запазване и разпространение на българския език и култура сред българските общности зад граница
- издава насоки и препоръчва действия за реинтеграция на завръщащите се в Република България български граждани

⁴ <https://www.parliament.bg/bg/bills/ID/165300>

⁵ <https://www.parliament.bg/bills/49/49-302-01-83.rtf>

3. Цел и въпроси на анализа

Целта на настоящия анализ е да установи в каква степен БНУ в чужбина са постигнали или са в процес на постигане на целите, свързани със

- съхраняването на българския език
- продължаването (проходимостта) на образованието и обучението в училища в България на децата и учениците при завръщане в родината

Анализът си поставя следните въпроси:

- Какъв е обхватът на дейността на БНУ в чужбина за периода 2011-2023 изразен като абсолютен брой обучавани деца и ученици, живеещи извън България?
- Какво е нивото на получени езикови знания, оценено индиректно по достигнатия клас на обучение в БНУ в чужбина?
- В каква степен се случва завръщане и продължаване на образованието в България на български деца и ученици, обучавали се в БНУ в чужбина?

Отговорите на тези въпроси биха хвърлили светлина и върху степента на постигане на някои от целите, формулирани със силно абстрактни понятия, като например „съхраняване и утвърждаване на българската национална идентичност и българското национално самосъзнание“.

4. Деца и ученици, обект на настоящия анализ

Анализът обхваща само децата и учениците, обучаващи се в БНУ, финансирани от гържавата по ПМС 90 от 29 май 2018 г. и НП РЕКГ.

Следните групи деца и ученици не са обект на настоящия анализ:

- Обучаващи се в БНУ, които не са част от гържавната образователна система (като например в Цюрих, Швейцария).
- Обучаващи се в гържавни български училища (в Прага и Братислава).
- Деца, които учат български като роден/майчин език в чуждите образователни системи (като например в Австрия, Германия, Украйна, Молдова, Сърбия) и които не посещават БНУ.
- Деца от училища, които се подпомагат по НП РЕКГ само за извънкласни дейности или подготвителни групи

5. Описание на използваните данни

За да отговорим на поставените въпроси, използвахме четири групи данни:

5.1. Група данни 1

Представяват публични отчети на МОН във връзка с обобщения брой на активно обучаващите се деца и ученици и финансиране по учебни години, училища, населени места и гържави, за учебни години 2011/2012 до 2023/2024 (14 учебни години) ((МОН 01, 2024) и (МОН 02, 2024)

5.2. Група данни 2

Представяват индивидуални записи в анонимизиран вид за всички ученици, записани в БНУ в учебните години 2018/2019 до 2023/2024 (6 учебни години). Всеки запис от данните съдържа атрибутите, описани в Таблица 2 на стр. 12.

5.3. Група данни 3

Представяват пълни индивидуални записи за всички ученици в три БНУ във Франция (две основни и една гимназия), на които единият от съавторите на настоящия анализ е училищен ръководител, за периода от учебна година 2011/2012 до 2023/2024. Данните са обработени при спазване на изискванията за поверителност и съхранение на лични данни.

5.4. Група данни 4

Те представляват обобщени данни по отношение на броя деца, обучаващи се в БНУ в чужбина в периода 2011-2022 година и продължили образованието си в

България, с указване на класа, от който са продължили. Данните бяха предоставени от РУО във формата на Таблица 3, след което бяха обобщени на национално ниво.

Номер атрибут	Наименование на поле от записа	Съдържание
1	Учебна година	Учебна година от 2018/2019 до 2023/2024
2	Държава	Държава, в която се намира училището. Дистанционно обучаващите се ученици може да живеят в държава, различна от тази, в която се намира училището.
3	Град	Град, в който се намира училището
4	Организация	Организация, която официално сключва договор с МОН за управление на училището
5	Училище (ID)	Идентификационен номер на училището
6	Училище име	Име на училището
7	Ученик (ID)	Идентификационен номер на ученика
8	Клас	Клас, в който е записан ученикът в съответната учебна година
9	ПМС / НП	Нормативен акт, въз основа на който се финансира обучението на ученика <ul style="list-style-type: none"> - ПМС: Постановление на Министерски съвет № 90 от 29 май 2018 г. - НП: Национална програма „Роден език и култура зад граница“

Таблица 2. Описание на структурата и съдържанието на получените по ЗДОИ данни от група 2

РУО Nr.	Ниво на обучение, от което е продължено образованието в България												След 12 клас
	1 кл.	2 кл.	3 кл.	4 кл.	5 кл.	6 кл.	7 кл.	8 кл.	9 кл.	10 кл.	11 кл.	12 кл.	
Брой ученици													

Таблица 3. Формат на данните от група 4

За периода учебни години от 2018/2019 до 2023/2024, групи данни 1, 2 и 3 представляват извадки от една и съща база данни на МОН.

Данните от група 2 и група 4 бяха получени по ЗДОИ след откази на МОН да ги предостави и три дела в Административния съд София-град⁶, представлявани процесуално от [адвокат Атанас Джонев](#).

⁶ Дела АССГ [11750/2022 г.](#), [3511/2023 г.](#) и [5334/2023 г.](#)

6. Методология на обработка на данните от група 2

6.1. Обособяване на „стартови учебни години“ и идентифициране на принадлежащите им ученици

За да бъдат подходящи за анализ, данните бяха обособени в **6 (шест) „стартови учебни години“** като базови съвкупности от ученици (коHORTи). Една стартова учебна година обхваща всички деца, които са започнали в нея своето обучение в системата на БНУ. Стартовите учебни години включват в себе си не само деца, които влизат в системата на БНУ „традиционно“ в подготвителна група или в първи клас, но също така и ученици с вече налични знания, които започват директно от втори, трети и така нататък класове. Този „старт в движение“ в системата е една много специфична особеност на БНУ в чужбина.

Понеже МОН предостави данни от учебна година 2018/2019 насам, то за стартова учебна година 2018/2019 учениците, които са влезли в системата директно от втори и по-горен клас, не могат да се идентифицират еднозначно, защото не могат да се разграничат от тези, които в предишни учебни години вече са били в системата. Поради този факт, стартова година 2018/2019 може да бъде обособена непълно, само с децата, започнали в подготвителна група и първи клас (Таблица 10, стр. 20). Изходното положение на стартовите години **преди 2018/2019** не може да бъде установено и те не могат да бъдат анализирани. Данните за учениците, които в учебната 2018/2019 година са били във втори и по-горен клас, са използвани само в раздел 8.5 на анализа (Ученици, завършили БНУ в чужбина).

Настоящият анализ се фокусира основно върху проследяването и оценката на динамиката на учениците от шестте „стартови учебни години“ (по училища и достигнати класове) и позволява мониторинг на всички випуски, започващи обучение в БНУ от 2018 година (випуск 2030) насам.

6.2. Установяване на ученическия статус: „ученици, достигнали до съответен клас“, „ученици, отпаднали в съответен клас“ и „завършили ученици“

БНУ издават удостоверения за завършен клас. Тези данни не са искани по ЗДОИ, защото не отразяват с точност продължаващи обучението си или завършили ученици, тъй като е възможно ученик да не получи удостоверение по редица

причини и въпреки това да продължи обучението си. Поради това е необходимо да търсим друг начин за отговор на поставения втори въпрос на анализа.

Предоставените от МОН данни по ЗДОИ са във форма, която позволява хронологичното проследяване на всеки един ученик в системата, т.е. в коя година е бил в кой клас на кое училище.

- Един ученик (ID) се смята за „достигнал до съответния клас“, ако в текущата учебна година (в случая 2023/2024) съществува индивидуален запис за него. Наличието на прескочени години е без значение (виж **пример 1 по-долу**).
- Един ученик се смята за „завършил“ в годината, в която е бил записан в 12 клас.
- Един ученик се смята за „отпаднал в съответния клас“ през последната учебна година, в която е регистриран, ако не е достигнал 12 клас и ако в текущата учебна година не съществува индивидуален запис за него (виж **пример 2 по-долу**). Ако ученикът повтаря клас и отпадне в този клас, за година на отпадане се счита хронологически последната година, в която е посещавал този клас (виж **пример 3 по-долу**).

Пример 1

Учебна година	Ученик (ID)	Клас
2018/2019	1	0
2019/2020	1	1
2020/2021	1	2
2021/2022	1	3
2022/2023		
2023/2024	1	4

Таблица 4. Данни за ученик с ID 1. За клетките в сиво не са регистрирани данни в системата на МОН.

→ Ученик с **ID 1** е понастоящем активен ученик в БНУ, достигнал и обучаващ се в четвърти клас през учебната 2023/2024 година. Фактът, че е пропуснал една учебна година, не води до това да бъде категоризиран като отпаднал, защото съществува следваща година, в която той е продължил обучението си в БНУ. При оценката на статуса му през учебната 2022/2024 обаче се е считал (временно) за отпаднал. Т.е. статусът на един ученик е динамична величина и при всяка нова учебна година се преизчислява и осъвременява.

Пример 2

Учебна година	Ученик ID	Клас
2018/2019	2	0
2019/2020	2	1
2020/2021	2	2
2021/2022	2	3
2022/2023		
2023/2024		

Таблица 5. Данни за ученик с ID 2. За клетките в сиво не са регистрирани данни в системата на МОН.

→ Ученик с **ID 2** е отпаднал от БНУ през учебната 2021/2022 при достигнат трети клас на обучение.

Пример 3

Учебна година	Ученик ID	Клас
2018/2019	3	0
2019/2020	3	1
2020/2021	3	2
2021/2022	3	2
2022/2023	3	2
2023/2024		

Таблица 6. Данни за ученик с ID 3. За клетките в сиво не са регистрирани данни в системата на МОН.

→ Ученик с **ID 3** е отпаднал от БНУ през учебната 2022/2023 при достигнат втори клас на обучение.

Дали учениците, записани в БНУ в една учебна година, са я завършили успешно, може да се установи само тогава, когато те са се записали и за следващата учебна година. Дали ученикът отпада **по време на** последната си учебна година, в която е посещавал БНУ, или я завършва и **след това** отпада, не може да се установи от настоящите данни.

6.3. Категоризиране на учениците според техния миграционен статус

За онагледяване на някои тенденции в резултатите, учещите в БНУ в чужбина бяха обособени в две групи според техния миграционен статус:

- **уседнали представители на историческите български общности** в БНУ, учещи в БНУ в Албания, Република Северна Македония, Молдова, Румъния, Сърбия, Украйна, Унгария и Чехия
- **мобилни български граждани**, учещи в БНУ в останалите страни по света

7. Качество на данните от група данни 2. Установени аномалии.

7.1. Междинни данни към 15.10. и окончателни данни за броя на обучаващите се деца и ученици по учебни години

Група данни 1 – официалните данни за броя на учениците, обучаваани в една учебна година, се обобщават към дата 15 октомври на същата учебна година и се публикуват на интернет страницата на МОН (МОН 01, 2024) и (МОН 02, 2024). Тези данни обаче не са окончателни, защото в течение на учебната година може да се записват допълнително ученици. Това означава, че окончателният брой на записалите се ученици за съответната учебна година става известен едва след приключването ѝ. МОН не актуализира публичните си списъци и не финансира допълнително записалите се ученици.

Група данни 2 - данните, получени по ЗДОИ, отразяват окончателното състояние за учебни години 2018/2019 до 2021/2022 и състояние, близко до окончателното за учебни години 2022/2023 и 2023/24. Това е така, защото за двете последни учебни години получихме данните няколко месеца преди края им.

Таблица 7 прави сравнение на общия брой обучаващи се по български език деца и ученици в БНУ според двете групи данни.

Учебна година	Общ брой обучаващи се по български език в БНУ в чужбина	
	група данни 1	група данни 2
2018/2019	29 529	30 940
2019/2020	30 595	32 678
2020/2021	31 219	32 704
2021/2022	33 388	35 833
2022/2023	35 979	38 789
2023/2024	37 379	40 086

Таблица 7. Общ брой обучаващи се в БНУ в чужбина по учебни години според различните извадки от базата данни на МОН (група данни 1 и група данни 2). И от двете групи данни са изключени учениците, които не се обучават по български език.

Резултатите и изводите на настоящия анализ стъпват с малки изключения изцяло на група данни 2.

1.1 Уникалност на ID номера на един ученик

7.1.1. Аномалия 1: генериране на второ ID при коригиране на името и/или на рождената дата на едно дете

За проверка на качеството на анонимизираните данни от група данни 2 бяха използвани данните от група данни 3. Сравнението на записите за трите училища във Франция показва, че съществуват ограничен брой случаи (общо 16), при които едно и също дете присъства в базата данни на МОН под два различни ID номера. В 13 от тези случаи, установената причина за генериране на второ ID е корекция в името и / или рождената дата на детето, а в останалите 3 случая генерирането на второ ID се е случило при прехвърляне на детето от основното училище в гимназията. Същевременно при други 27 случая на прехвърляне на ученик от основно училище в гимназия не се наблюдава генериране на второ ID. Също така не се установи генериране на второ ID при деца, които са сменили основното училище с друго основно училище.

7.1.2. Аномалия 2: генериране на второ ID на едно и също дете при прехвърлянето му от едно училище в друго

Направихме анализ на ситуацията в Цариброд (Сърбия), където има и основно училище (Христо Ботев), и гимназия (Св. Св. Кирил и Методий), финансирани по НП РЕКГ. Двете училища имат сравнително постоянен брой на обучаващите се в тях деца в годините 2020-2023 (Таблица 8).

РЕКГ

Обучение по български език?	да
Държава	Сърбия
Град	Цариброд

Брой деца	Година				
БНУ		2020	2021	2022	2023
Гимназия "Св. Св. Кирил и Методий"		281	281	280	271
Основно училище „Христо Ботев“		430	455	414	451

Таблица 8. Брой на обучаващите се деца в ОУ „Христо Ботев“ и гимназия „Св. Св. Кирил и Методий“ в Цариброд (Сърбия), по учебни години (МОН 01, 2024)

От една страна, констатирахме, че при достигане до последния 8 клас учениците от основното училище масово отпадат, без да продължат в друго училище. От друга страна, при сравняване на ID номерата на учениците в двете училища за всичките учебни години, открихме, че няма нито едно общо ID, тоест технически нито един ученик в гимназията не идва от основното училище. Учениците в гимназията не идват и от нито едно друго училище, а се появяват така, сякаш започват обучението си в БНУ директно от 9 клас. Този

сценарий изглежда крайно невероятен. Ученици в гимназията реално няма от къде другаде да дойдат, освен от основното училище в същия град.

Така стигнахме до заключение, че в Цариброд се случва масово „презаписване“ в гимназията като „нови ученици“ (с генериране на второ ID) на учениците от основното училище.

За да оценим грубо размера явлениято „генериране на второ ID на едно и също дете при прехвърлянето му от едно училище в друго“ на глобално ниво, обработихме данните с цел идентифициране на **всички деца и ученици, които са прехвърлени при коректно запазване на тяхното ID**. По този начин идентифицирахме за учебни години 2018-2023 общо **3 108** такива деца и ученици. Общият брой случаи на смяна на училището от своя страна е **3 262**, защото някои деца сменят до четири училища през този период. Този сравнително голям брой ни води до заключението, че системата като цяло работи технически правилно и че преобладаващата част от БНУ работят технически коректно, а само някои училища имат практиката да прехвърлят децата от едно училище в друго по начин, който води до генериране на ново ID за същото дете.

Проблемът с генериране на второ ID на едно и също дете е сериозно нарушение на интегритета и качеството на данните. Успокоително е, че това явление се случва в ограничен, локален мащаб, на ниво отделни училища, което не води до генерална непригодност на анонимизираните данни за анализи.

7.1.3. Аномалия 3: записване на един и същ ученик (ID) в две различни училища в рамките на една и съща учебна година

Установихме, че съществуват ученици, записани в една и съща учебна година в две училища. Идентифицирахме двойни записи за общо 383 такива деца, от които 294 деца, посещаващи БНУ в страни от Западна и Централна Европа, Северна Америка и Израел. Същевременно МОН твърди пред Комисията по политиките за българите в чужбина в Народното събрание, че такива случаи биват идентифицирани и отстранявани⁷.

⁷ Заседание на Комисията по политиките за българите извън страната от 7 февруари 2024 <https://www.parliament.bg/bg/parliamentarycommittees/3222/steno/7858> . Цитати: „Що се отнася до засичането на обективността на данните, които пристигат в МОН за включените ученици от 2018 г., отново е въведена електронна система за българските неделни училища в чужбина, в която електронна система всеки представляващ, дружество към която има такова училище към 15 октомври, подава информация с трите имена на ученика, дата на раждане, разпределение по групи и паралелки. Училите, които преподават, правят копие от дипломите на училите, договори, регистрация. Цялата, актуална за дейността на училището. **И системата е така направена, че при нас излизат дублирани ученици в училищата.** Господин Григоров е потърпевш. Обаждали сме се, лично отговарям за Великобритания и за училищата. Колегите тук знаят, че това се вижда.

Тази аномалия засяга много малка част от данните и не оказва влияние на качеството на резултатите и на валидността на изводите на анализа.

1.2 Аномалия 4: Валидност на данните относно нормативния акт (ПМС или НП РЕКГ), по който е финансиран обучаваният ученик

Сравнихме данните от група 2 и група 1 относно нормативния акт (ПМС или НП РЕКГ), по който е финансиран обучаваният ученик. Открихме два вида несъответствия в данните от група 2: от една страна съществуват записи за години, в които училището не е получавало гържавна финансова подкрепа, от друга страна съществуват записи, при които получаваната подкрепа е по нормативен акт, различен от посочения. Не предприехме „почистване“ на данните по този критерий, поради което не сме го използвали в анализа.

Има случаи, по-специални, в които сме позволили едно дете да бъде в група за допълнителни училищни дейности в едно училище и обучение в друго, и това са случаите там, където е историческата диаспора, където учат български език в местните училища, като Молдова например и има един проект по роден език и култура в Отава, където децата учат български с финансиране на канадската страна. Ние подпомагаме само фолклорен състав и клубове по родинознание. [...] След 15 октомври, когато вече имаме информацията, че те действително плащат, тоест след като видим договор за наето помещение, след като видим договорите на учителите, след като видим списъците на децата **и отстраним техническите грешки за дублирани деца**, се изчислява за учебната година и до края на декември училищата или организациите, които са към тях, получават втория транш.“

8. Резултати

8.1. Общ брой деца и ученици, обучаваани в БНУ за целия период на действие на ПМС и НП РЕКГ

В отговор на въпрос по ЗДОИ⁸, „Какъв е общият брой ученици, посещавали БНУ в чужбина в периода 2011-2022 година?“, МОН отговаря: **299 439** (Фигура 3).

В отговор на поставените въпроси в искането за достъп до обществена информация Ви информирам:

1. Всяка година, към 15 октомври, българските неделни училища (БНУ) подават актуална информация за дейността си, включваща броя на децата и учениците в училищата. От постъпващата актуална информация от БНУ се определя общият брой на децата и учениците, обучаващи се в българските неделни училища, за всяка една учебна година през периода от учебната 2011/2012 до учебната 2022/2023 година, а именно - 299 439.

Фигура 3. Копие от отговор на МОН на искане на информация по ЗДОИ

МОН прави методическата грешка да сумира механично броя на обучаващите се деца във всяка учебна година (данните от Фигура 1, стр.6), и по този начин брой един и същ ученик няколко пъти в зависимост от това колко години този ученик е посещавал БНУ.

Резултатите на анализа показват, че броят на децата и учениците, започнали обучението си по стартови учебни години в **периода 2018-2024 година**, варира в рамките на **8722** и **11848** (Таблица 9).

Стартова учебна година	Общ брой деца и ученици, започнали обучението си в БНУ в чужбина
2018/2019	8 722
2019/2020	11 848
2020/2021	9 211
2021/2022	10 602
2022/2023	10 700
2023/2024	9 755
Общо за периода 2018-2024	51 093

Таблица 9. Общ брой деца и ученици, започнали обучението си в БНУ по стартови учебни години

По-ниските стойности за учебна година 2020/2021 вероятно се обясняват с по-малкото записани деца поради пандемията от Ковид.

⁸ Решение на МОН 94-6199 / 09.12.2022г.

Ако приемем, че една стартова учебна година в **периода 2011 – 2017 година** (за който не разполагаме с данни) има не повече от 12 000 деца и ученици, получаваме, че през тези 7 учебни години максимум общо **84 000 деца и ученици** са постъпили в системата на БНУ в чужбина.

За целия период на действие на ПМС и НП РЕКГ от учебната 2011/2012 до учебната 2023/2024 година получаваме, че **максимум 135 000 деца и ученици** са били обучавани в БНУ в чужбина. Реалният брой със сигурност е по-нисък.

8.2. Разпределение на учениците по класове, от които започват обучението си в БНУ

За шестте анализирани стартови учебни години обучението си в БНУ в чужбина започват общо **57 797** деца. Таблица 10 онагледява разпределението им по стартови години и по класове, от които започват обучението си.

Стартова учебна година	Брой ученици по класове, от които започва обучението им в БНУ												Общо	
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11		12
2018/19	4 090	4 187	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	8 277
2019/20	2 861	2 669	1 083	781	800	656	469	536	440	398	248	263	268	11 472
2020/21	2 157	2 443	792	457	463	427	323	292	216	161	238	159	261	8 389
2021/22	3 078	3 095	923	467	463	471	339	282	294	189	170	167	256	10 194
2022/23	3 005	2 841	769	546	417	398	283	347	311	290	236	390	282	10 115
2023/24	3 024	2 654	766	449	360	385	298	254	230	299	165	307	159	9 350
Общо	18 215	17 889	4 333	2 700	2 503	2 337	1 712	1 711	1 491	1 337	1 057	1 286	1 226	57 797

Таблица 10. Разпределение на учениците по класове, от които започва обучението им в БНУ в чужбина.
(*) Стартова година 2018/2019 е без данни за учениците, започнали обучение във 2 или по-горен клас, защото тези деца не могат да бъдат идентифицирани от наличните данни.

По-голямата част от децата - 36 104 (62.5%), започват обучението си в подготвителна група или първи клас. Тази група ще наречем „класически ученици“. Другата част от децата - 21 693 (37.5%), се включват „в движение“ в системата – във 2 или в по-горен клас. Динамиката на развитие на двете групи ще бъде разгледана в детайли съответно в раздели 8.3 и 8.4 на анализа.

Късното включване в образователната система е характерна особеност на БНУ в чужбина. Изчислено само за петте стартови години с пълни данни за всички стартови класове, съотношението „класически ученици“ спрямо „включващи се в движение в системата“ е 56% на 44%.

Видно от последния ред на таблицата, абсолютният брой на започващите обучение след 1 клас намалява постепенно или със скокове между 2 и 10 клас, докато в 11 и 12 клас се забелязва увеличаване. Обръщането на тенденцията в 11 и 12 клас към повече новозаписани ученици спрямо 10 клас може да се обясни с организираниите кандидат-студентски курсове, подпомагани финансово от МОН в държава като Украйна, Молдова или Северна Македония.

8.3. Отпадане от БНУ на „класическите ученици“ по достигнати класове на обучение

Най-напред ще изследваме динамиката на отпадането на „класическите ученици“ - децата, които са започнали обучението си в БНУ в **подготвителна група или в 1 клас**. Абсолютният брой, съответно относителният дял на отпадналите деца по стартови учебни години и класове, до които са достигнали и в които са отпаднали, са представени в Таблица 11.

Стартова учебна година	Общ брой деца и ученици, започнали обучението си в БНУ през тази година в подготвителна група или 1 клас	От тях достигнали и отпаднали в клас							Общ брой отпаднали до максималния клас, до който е достигнала стартовата учебна година
		ПГ	1	2	3	4	5	6	
2018/2019	8 211	1 251 17.8%	1 412 16.6%	881 10.6%	574 6.7%	387 4.6%	290 3.3%	6 *	4 801 58.5%
2019/2020	5 493	920 19.8%	999 17.5%	513 8.8%	327 6.0%	228 3.9%	8 *	0.1%*	2 995 54.5%
2020/2021	4 565	589 20.7%	612 13.0%	437 9.1%	270 4.9%	13*			1 921 42.1%
2021/2022	6 136	748 17.0%	850 13.5%	447 6.6%	12 *				2 057 33.5%
2022/2023	5 281	604 12.5%	513 8.5%						1 117 19.2%
	Усреднен дял по класове на отпадналите за всички стартови учебни години с налични данни за класа	15.1%	14.5%	9.3%	6.5%	4.6%	3.6%	0.5%	
	Общ (кумулятивен) дял на отпадащите до края на съответния клас	15.1%	29.6%	39.0%	45.4%	50.0%	53.0%		

Таблица 11. Общ брой на отпадналите от БНУ деца и ученици по стартови учебни години и класове, до които са достигнали и в които са отпаднали. Със * са отбелязани тези ученици, които са достигнали най-горния клас в своята група поради прескачане на една учебна година.

Данните **в червено** все още не са представителни, а отразяват междинно състояние за стартови години 2021/2022 и 2022/2023, защото в подготвителна група (клас 0) включва деца в три възрастови групи и отпадането се регистрира в продължение най-малко на три последователни учебни години. Данните **в червено** все още не са представителни, а отразяват междинно състояние за стартови години 2021/2022 и 2022/2023, защото подготвителна група (клас 0) включва деца в три възрастови групи и отпадането се регистрира в продължение най-малко на три последователни учебни години.

Ученици, които са прескачали повече от 1 клас (общо 200 души за всички изследвани стартови години), не са включени в горната таблица. Малкият им брой не влияе на резултатите и изводите от изследването.

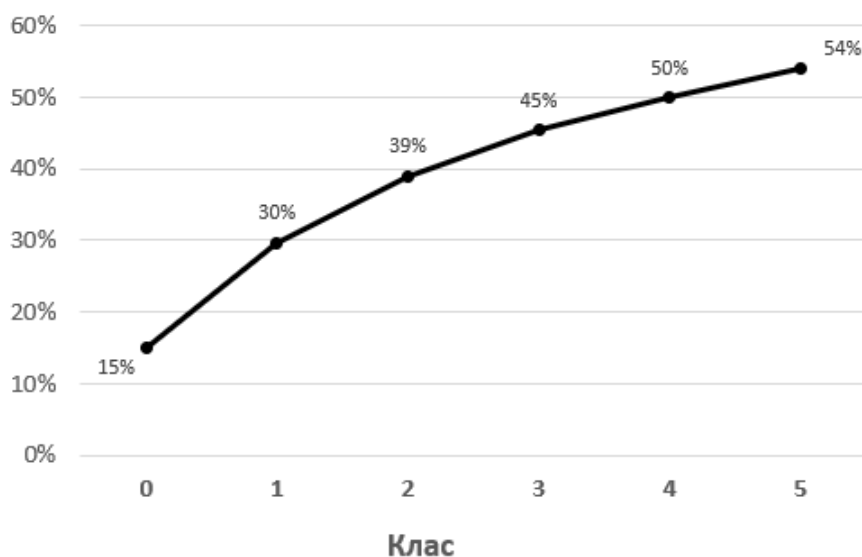
Вижда се, че от децата, започнали в подготвителна група или първи клас в стартова учебна година 2018/2019, до края на 5 клас са отпаднали общо близо 60% (58.5%) от тях. Стартова учебна година 2019/2020 отбелязва 54.5% общ дял на отпадналите ученици до 4 клас и т.н.

На предпоследния ред на Таблица 11 са изчислени **усреднени стойности** на дела на отпадналите деца в съответния клас **въз основа на данните за всички стартови години** с налични данни за този клас.

Пример: За 4 клас разполагаме с данни за отпадането в този клас от две стартови учебни години (2018/2019 и 2019/2020). От общо 13 704 деца, започнали обучението си в БНУ в подготвителна група или първи клас в тези две години, в 4 клас са отпаднали общо 628 деца, което представлява 4.6% усреднен дял на отпадналите в този клас.

Въз основа на данните от предпоследния ред, на последния ред на Таблица 11 е изчислен общият (кумулятивен) дял на отпадналите деца до края на съответния клас. Тези данни са представени графично и на Фигура 4.

Общ (кумулятивен) дял на отпадащите "класически ученици" до края на съответния клас, средно за всички БНУ в чужбина (към 2023 година)

Фигура 4. Общ (кумулятивен) дял на отпадналите „класически ученици“ от БНУ до края на съответния клас.

Средно за всички БНУ в чужбина, 15 % от „класическите ученици“ отпадат до края на подготвителна група, общо 30% отпадат до края на 1 клас, общо 39% отпадат до края на 2 клас, общо 45% отпадат до края на 3 клас, общо 50% отпадат до края на 4 клас и общо 54% отпадат до края на 5 клас. Наличните

данни позволяват дялът на отпадащите ученици да се изчисли само до края на 5 клас.

Ще отбележим, че няма съществена разлика в общия (кумулятивен) дял на отпадналите ученици за страните с мобилни български граждани (22 612 отпаднали) и страните с исторически български общности (7 614 отпаднали).

8.3.1. Сравнение по училища

Данните позволяват да се изчисли развитието на общия дял на отпадащите ученици поотделно за всяко училище. Констатираме се огромни разлики – от 0% до 100% в индивидуалните резултати до края на 5 клас на отделните училища. Фигура 5 визуализира четири примера на БНУ в Испания.

Фигура 5. Примери за развитието на общия дял на отпадащите ученици при четири БНУ в Испания, две от които в един и същ град. Всички училища са обучавали над 100 ученици за шестте изследвани стартови години.

8.3.2. Сравнение по държави

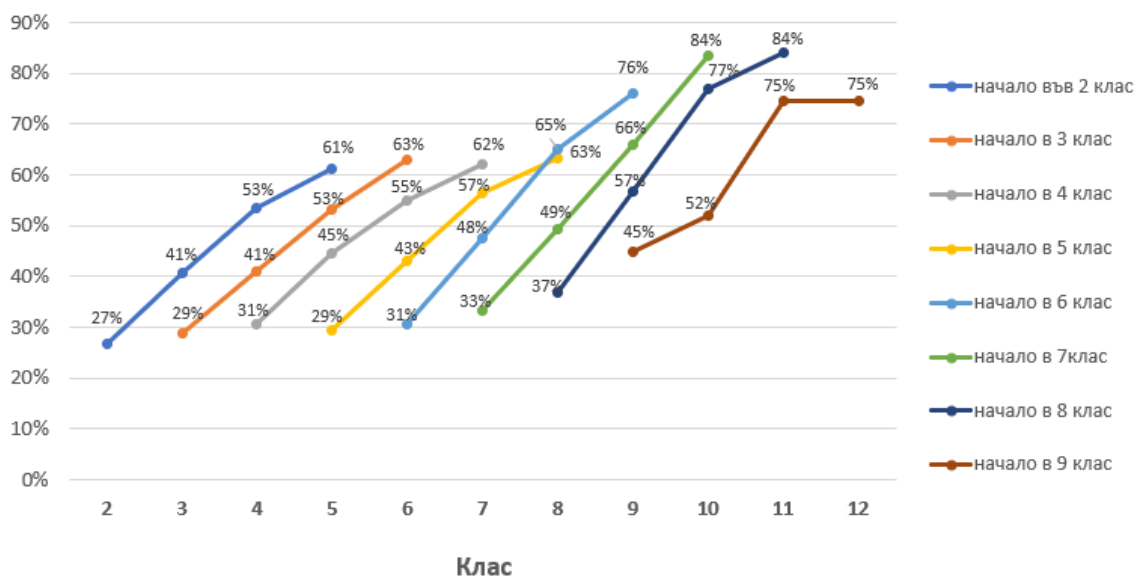
Сравнението на ниво държави не е уместно, защото има голяма вариация между училищата в рамките на една държава.

8.4. Отпадане от БНУ на учениците, започнали обучение във втори и по-висок клас, по достигнати класове на обучение

Динамиката на отпадане на „**качилите се в движение в системата на БНУ**“ - децата, започнали обучението си във втори или по-висок клас - изчислена по вече описаната методика (раздел 8.3), е представена на Фигура 6.

Тук можем да проследим развитието само 4 години, защото имаме една стартова учебна година по-малко (за учебна година 2018/2019 не разполагаме с данни за започналите директно във втори и по-горен клас), и защото проследяваме развитието на стартиралите само в един клас, за всеки стартов клас поотделно.

Общ (кумулятивен) дял на отпадащите ученици до края на съответния клас (към 2023 година)

Фигура 6. Общ (кумулятивен) дял на отпадналите ученици, по класове, до които са достигнали, в зависимост от класа, от който започват обучението си в БНУ в чужбина.

Обяснителен пример: от учениците, започващи обучение в БНУ във втори клас (кривата най-вляво), 27% отпадат още във втори клас, общо 41% отпадат до края на трети клас, общо 53% отпадат до края на четвърти клас и общо 61% отпадат до края на 5 клас

Прави впечатление, че

- При старт в БНУ във втори до шести клас, още в стартовата година отпадат около 30% от учениците, а общият дял на отпадащите до края на четирите години след старта е 61-63%.
- При прехода от шести в седми клас, съответно при старт след 7 клас, отпадането рязко се увеличава не само в стартовия клас (от 33% на 45%), но и до края на четирите години след старта (между 75% и 84%). Тук се вижда наблюдаваният в практиката проблем с отпадането при преход от основно училище в гимназия.
- Между 11 и 12 клас на практика не се наблюдава отпадане. Тук сякаш играе роля мотивацията на учениците да завършат образованието си в БНУ.

Ускореното отпадане при преход между основно училище и гимназия очакваме да се появи и при „класическите ученици“, но с ограничените данни на наличните стартови години, това ще може да се констатира най-рано след 2-3 години.

8.5. Ученици, завършили БНУ в чужбина

За шестте учебни години с налични данни, общо 4 595 ученици достигат 12 клас в БНУ. Разпределението им по учебни години на завършване и по миграционния статус на учениците, обучаващи се в тях, е представен в Таблица 12:

Учебна година	Ученици, достигнали 12 клас в БНУ		
	БНУ в страни с мобилни български граждани	БНУ в страни с исторически български общности	Общо
2018/2019	208	418	626
2019/2020	187	413	600
2020/2021	259	454	713
2021/2022	304	465	769
2022/2023	360	524	884
2023/2024	392	611	1'003
Общо за шестте учебни години	1 710	2 885	4 595
От тях започнали обучение в 11 или 12 клас	641 (37%)	1 981 (69%)	2 622 (57%)

Таблица 12. Брой ученици, достигнали 12 клас в БНУ, за 6 учебни години и по миграционен статус на учениците. Резултатите са по учебни години на завършване, а не по стартови учебни години.

Правят впечатление две неща:

- по-голямата част от завършилите 12 клас в БНУ са в страните с исторически български общности (63%).
- голяма част от завършилите 12 клас в БНУ са започнали в 11 или 12 клас в курс за подготовка на кандидат-студенти (37% в страните с мобилни български граждани и 69% в страните с исторически български общности)

Резултатите показват, че броят на завършващите 12 клас в системата на БНУ по учебни години на завършване е много малък и че повече от половината от него (57%) се дължи на започващи обучение в 11 или 12 клас. **Това означава, че системата почти не произвежда завършващи „класически ученици“, минали целия курс на обучение от 1 до 12 клас. Делът на достигащите 12 клас от стартиращите обучението си в подготвителна група и първи клас излиза под 10%**, ако приемем, че в първите стартови години след учебната 2010 година е имало около 6 000 стартиращи деца в тези класове (виж Фигура 1, стр. 6). Оценката от 10% се потвърждава и от резултатите от обработката на група данни 3 за две училища във Франция, за които разполагаме с всички индивидуални данни от учебната 2011/2012 година досега и за които можахме да проследим развитието от 1 до 12 клас.

8.6. Реинтегрирани ученици от БНУ в българската образователна система

За периода 2011-2022 година (12 учебни години), общо 953 деца, учили в БНУ в чужбина, се установяват да живеят отново в България и продължават обучението си в българската образователна система (Таблица 13). Това представлява 0.7% или по-малко от 1% от всички 135 000 деца, учили в БНУ в този период от време (според оценката им в раздел 8.1).

РУО	Учебен клас, от който ученик в БНУ в чужбина е продължил образованието си в България												след 12 клас	Общо всички класове
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12		
Благоевград	2	3	5	4	4	3	3	6	7	2	1			40
Бургас	2	3	2	4	9	4	0	0	0	1	1	0		26
Варна	4	3	3	4	3	3	1	6	3	4	1			35
Велико Търново	0	1	1	2	4	5	3	3	4	3	1			27
Видин	21	35	31	25	35	41	30	10	18	5	3	2		256
Враца	2	3	3	2	2	1	3	0	0	0	0			16
Габрово	3	1	3	1	2	1	4	2	0	0	0			17
Добрич	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0
Кърджали	0	0	1	0	1	2	0	0	1	1	1		2	9
Кюстендил	0	0	1	0	0	0	0	4	0	0	1			6
Ловеч	1	5	2	1	2	4	1	2	2	1	0			21
Монтана	0	0	0	1	0	1	2	1	0	2	3	0	0	10
Пазарджик	0	1	1	1	1	0	0	0	1	0	0			5
Перник	0	0	4	1	1	0	0	1	2	0	1			10
Плевен	1	3	0	0	1	1	6	5	1	1	0			19
Пловдив	1	8	4	6	7	4	2	3	1	1	1	1		39
Разград	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0			1
Русе	0	2	1	6	2	0	1	0	1	3	1	4		21
Силистра	0	0	0	2	1	0	0	0	0	1	0			4
Сливен	1	2	2	0	2	2	1	1	2	3	2	0	0	18
Смолян	0	1	0	0	0	2	0	2	2	0	1	2		10
София-град	10	26	23	32	30	27	23	10	10	11	7	0		209
София-област	7	8	6	8	7	5	3	3	1	1	3	2		54
Стара Загора	3	2	7	3	2	5	3	2	2	3	1	0		33
Търговище	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0
Хасково	1	7	1	3	7	5	3	1	1	1	1			31
Шумен	1	0	1	2	1	0	5	0	0	0	0			10
Ямбол	1	6	3	3	4	6	0	1	2	0	0			26
Общо за страната	61	120	105	111	128	123	94	63	61	44	30	11	2	953

Таблица 13. Брой на учениците в БНУ в чужбина, които в периода 2011-2022 година са продължили образованието си в България, по класове. Източник: обобщени данни от група данни 4.

Тук остава отворен въпросът доколко данните от 1 до 7 клас са представителни (пълни), защото удостоверението за посещаване на БНУ в чужбина не е нужно да се представя като документ при записване в училище в България. Това е необходимо само след 7 клас за избягване на приравнителни изпити.

Прави впечатление, че на първо място е РУО-Видин с 256 деца, а на второ РУО-София с 209. Предвид разликите в големината на населените места качеството на данните от група 4 може да се постави под силно съмнение.

9. Изводи

9.1. Провеждат се образователни програми без оценка на резултатите

МОН не следи колко индивидуални деца се обучават в БНУ в чужбина, колко от тях и кога (в кой клас) отпадат, не регистрира поради какви причини отпадат и какво се случва с децата след това. МОН не само няма представа за тези ключови параметри на системата на БНУ в чужбина, но и не показва никакъв интерес спрямо тях въпреки заявения публичен интерес.

9.2. Търси се проходимост, без да има проследимост

МОН не следи колко деца, обучавали се в БНУ, прогължават обучението си в България. Това е най-малкото странно на фона на политическите дискусии за езикова (ре)интеграция на българчета от чужбина, завърнали се и прогължили обучението си в страната⁹, или както още се казва, за езикова интеграция на деца и ученици, идващи от чужди образователни системи. Остава отворен въпросът на каква основа се прави оценка на тези идеи.

Обективна техническа пречка да се осъществява надеждна проследимост на децата при тяхната мобилност от образователната система в страната в чужбина и обратно, е че биват записвани в различни бази данни, които нямат връзка помежду си.

9.3. Постигнатото при половината от „класическите ученици”: някаква степен на ограмотяване

Данните относно дела на отпадане от БНУ по класове на отпадане представляват частична и непряка оценка на ефективността, защото с други думи показват какъв дял от децата с какви знания напускат системата, като достигнатият клас дава косвена информация за тези знания. При условие че **над 50% от децата („класически ученици”)** напускат системата преди достигане на 6 клас, то добавената стойност за тях може да се опише като **някаква степен на ограмотяване (децата се научават да четат и да пишат)**. Това изглежда удовлетворява училищните общности, но въпросът е доколко това отговаря на заявените цели на гържавната финансираща програма.

Стремежът дейността на БНУ да обхване повече ученици има смисъл само при създаване на реална добавена стойност, т.е. при постигане на трайна езикова

⁹ Например на Заседание на Комисията по политиките за българите извън страната от 7 февруари 2024 <https://www.parliament.bg/bg/parliamentarycommittees/3222/steno/7858>

компетентност (консолидирани езикови знания и умения) в учениците. Това определено не се случва с достигане на 5 клас.

9.4. Много малък дял на учениците, завършващи 12 клас в БНУ

Въпреки липсата на данни за стартови учебни години, в които учениците да са имали възможността за достигнат до 12 клас, констатираните тенденции на отпадане (виж раздели 8.3 и 8.4) и спецификите на завършващите 12 клас в шестте учебни години от 2018 година насам (виж раздел 8.5) показва ясно, че **делът на завършващите 12 клас ученици е много малък, понастоящем под 10%**, от техния брой в подготвителна група и първи клас. **Системата почти не произвежда завършващи „класически ученици“, минали целия курс на обучение от 1 до 12 клас.**

9.5. Ученето на български език и култура не води до повишена мотивация за връщане на младите българи в България

На образователния форум на БНУ в Лисабон в средата на март 2024 година, Вицепрезидентът Илияна Йотова изказва тезата, че изучаването на български език и култура в БНУ води до повишена мотивация за връщането им в България.¹⁰

Резултати от анализа не подкрепят това очакване: под 1% от децата, обучавали се в БНУ, продължават образованието си в България. Ако допуснем, че тази статистика (Таблица 13, стр. 27) не е представителна, понеже не се регистрират всички завръщащи се в първи до седми клас ученици, тогава възниква въпросът, защо МОН не е измервала досега степенята на постигане на една от основните цели на образователната политика по отношение на БНУ, а при поискване предоставя неточни данни.

9.6. Признаването на българския език за матуритетен не е генерално решение

Противно на възприетото експертно мнение за БНУ, че „Сред предизвикателствата, пред които е изправена образователната ни система,

¹⁰ Репортаж на БНР от 14.03.2024 за образователния форум, проведен в Лисабон (Португалия), на тема „Иновативни методи и материали за преподаване на българската история и география на България в българските училища в чужбина“, <https://bnr.bg/radiobulgaria/post/101962923/iliana-iotova-nedelnite-uchilishta-sa-nai-vidimiat-rezultat-ot-politikata-za-balgarite-v-chujbina>

е задържането на учениците в гимназиален етап в българските училища“¹¹, резултатите от анализа показват, че **масовото отпадане се случва далеч преди гимназиалния етап на обучение**. Това означава, че и предлаганото решение за мотивиране на гимназистите да продължат обучението си до край – признаването на българския език за матуриретен в страните от ЕС, както е възможно в САЩ, ще окаже влияние на сравнително малък брой от обучаващите се. Същевременно е безспорно, че нуждата от признание на придобитите знания остава важна кауза.

9.7. Заключение: поставените цели са далеч от постигане

В заключение можем да кажем, че целите на държавната политика, поставени на БНУ, са далеч от постигане. Огромна част от децата напускат системата с нетрайно утвърдени езикови познания на сравнително базово ниво, до 12 клас остават много малка част от учениците (пог 10%), а тези, които продължават обучение в България, са пог 1%. Сравнително краткият период на престой в системата на БНУ и ниската интензивност на занятията е малко вероятно да водят до трайно изграждане и утвърждаване на българска национална идентичност и самосъзнание.

¹¹ Агрияна Любенова, 12.03.2024. Българското образование зад граница – проблеми и възможни решения. Интервю на Красимир Мартинов по Радио България . <https://bnr.bg/radiobulgaria/post/101961242/balgarskoto-obrazovanie-zad-granica-problemi-i-vazmojni-reshenia>

10. Препоръки

10.1. Препоръки към ръководители и учители в БНУ

- **Да анализират причините за ранното напускане на БНУ от децата в подготвителна група и първи клас.** Това може да стане post factum, но най-добре е да се прави в течение на учебната година, за да може процесът да се управлява превантивно.
- **Диагностика с цел разбиране на действителните потребности на детето и семейството му.** По отношение на детето, диагностиката трябва да е езикова, а по отношение на семейството да се фокусира върху перспективите.
- При децата, които стартират в БНУ от подготвителна група до 4 клас: **фокусиране върху родителите, насърчаване да говорят вкъщи на български с децата си (поне в определени ситуации) и оказване на методическа подкрепа със съвети и подходящи образователни материали (физически и онлайн).** Дори да се стигне до отпадане на детето от БНУ, ако в семейството му се говори с него и на български език (дори само с единия родител), в дългосрочен план това е път към успех на следващ етап.
- **„Загържането“ в системата на БНУ, както и обхватът, не трябва да се превръщат в самоцел.** Фактори, влияещи на отпадането като допълнителното натоварване на децата и родителите им в почивните им дни, необходимостта от дълго пътуване до мястото, в което се провеждат занятията по БНУ, не са в сферата на влияние на учителите в БНУ. Някои от затрудненията могат да бъдат преодолени с повече гъвкавост - например въвеждане на други методики на преподаване или прехвърляне в други форми на обучение, дори и да се налага да се смени БНУ. **Важно е не само кога, но и с какво усещане детето напуска училището.** Нищо не е загубено, докато връзката остава положителна.
- Ако основната цел е самостоятелното ниво на владеене на езика, то училищното обучение следва да се приспособява към потребностите и на децата, които постъпват в по-късна възраст в БНУ. Практиката показва, че ако имат добро ниво на „домашен“ български, такива ученици могат да напреднат бързо. **Подходът „късен старт, бърз напредък“ има потенциал за дълготраен успех** и се нуждае от тестване, наблюдение, споделяне на опит, измерване и оценка на резултатите.

10.2. Препоръки към Министерство на образованието и науката

- **Да подобри качеството на данните, които БНУ въвеждат в системата, предвид това, че тази база данни ще има все по-голямо значение за бъдещи анализи.** Обективният проблем с честата липса на ЕГН при децата, родени в чужбина, може да се преодолее чрез създаване на изкуствено ID от имената на детето (две или три) и рождена дата. Това е начинът за сравнително точно идентифициране на детето и за откриване и коригиране на аномалии в записите, и по специално на повече от едно ID на дете, чрез хронологично проследяване по учебни години на записите, групирани по изкуствено генерирано ID.
- **Да въведе в електронната база данни, с помощта на БНУ в чужбина, липсващите данни за периода от 2011 до 2017 година, за да получи сега пълна картина за отпадането на ученици до 12 клас.** Въпреки че тази работа ще е трудоемка, инвестицията си заслужава. В противен случай ще трябва да се чакат още години, докато стартови учебни години след 2018 създадат представителна картина за отпадането и за класовете от 6 до 12.
- **Да насочи фокуса на вниманието си не само върху дейностите, но и върху постиженията.** В тази връзка да въведе в употреба дела на отпадащите до съответния клас като **показател за измерване на ефективността**, за откриване на училищата с потенциал за подобрене, евентуално за откриване на училища с наличие на аномалия - липса на отпадащи ученици (поради груби грешки при декларирането или дори възможни измами) и за оценка на влиянието на формата на обучение (присъствена или дистанционна) и други фактори. Същевременно да внимава да не употребява този показател за строг контрол или финансова регулация, за да не се стигне до нежелано поведение като съсредоточаване само върху най-перспективните за обучение деца.
- Да бъдат финализирани и ускорено въведени **адекватни програми за децата, които идват от семейна среда без говорим български език**, да се създаде поне една учебна система за неинтензивно обучение на деца в чуждоезиковата среда, без контактен език.
- Да се инвестира в квалификация на учителите за изграждане на **компетентности да преподават български език като втори.**

10.3. Препоръки към вземащите политически решения

- **Преразглеждане на целите за „съхраняване“ на целеви състояния като „българско самосъзнание“ и „национална, културна и духовна идентичност“, които по начало не съществуват сред децата на мобилните български граждани по света и които не могат да се изградят пълноценно извън България.** Резултатите от работата на българските неделни училища в чужбина дотук показват, че такива цели са напълно илюзорни от чисто практични съображения - времето на престой на децата в БНУ и ниската интензивност на занятията не достига за такава дълбочина и трайност на постиженията. В съвременния мобилен, динамичен и свързан свят е подходящо формулирането на **цели, свързани с развитие.** В тази връзка е необходимо политиките на българската държава да стъпят на реалността, че поколенията мобилни български граждани, родени или емигрирали и живеещи в чужбина, имат **„хибридна“ идентичност.**
- **Преосмисляне на презумпциите, върху които почиват политиките за мобилните български граждани по света.** Дори те да имат добри познания на езика, географията и историята на България, това едва ли ще са ключовите фактори за „завръщането“ им в България. Миграцията в чужбина на техните родители се е случила често без владеене на езика и исторически познания за приемащата страна. Българската държава трябва да положи усилия да бъде привлекателна за собствените си граждани и конкурентна спрямо всички останали страни по света. Това означава да предлага професионално административно обслужване и уважително отношение към гражданите, здравословна среда за живот, съхранена природа, качествено здравеопазване и образование, ефективно правосъдие, прозрачно и отговорно управление на публичните ресурси, сигурност по отношение на собствеността и спазване на гражданските права.
- Изискване от МОН да предоставя не само **отчети** по изпълнение на оперативни планове (какво е извършено), но и **за ефективността на политиките (какво е постигнато).**
- **Формулиране на специфична цел по отношение на нивото на компетентности по български език на младите поколения мобилни български граждани по света (по целеви групи),** която да служи за основа за оценка на ефективността на ключовите образователни дейности на БНУ в чужбина.

11. Публични източници на данни

Министерски съвет 01. (2018). *Сайт на МОН*. Извлечено от Постановление № 90 от 29 май 2018 г. за българските неделни училища в чужбина: https://www.mon.bg/nfs/2020/10/pms90-2018_nedelni-uchilushta-imz102020.pdf

МОН 01. (31 03 2024 г.). *Сайт на МОН*. Извлечено от Списъци на БНУ в чужбина за финансово подпомагане от МОН по ПМС по учебни години – ВТОРИ ТРАНШ: <https://www.mon.bg/dyasno-menyu/za-balgarite-zad-granitsa/postanovlenie-na-ministerskiya-savet-za-balgarskite-nedelni-uchilishta-v-chuzhbina/>

МОН 02. (31 03 2024 г.). *Сайт на МОН*. Извлечено от Списъци на кандидатите с одобрените стойности на проектите за финансиране по НП РЕКГ – Модул 1 за дейности по т. 4.2.1, т. 4.2.2. и т. 4.2.3. по години – първи транш, суми за прихващане, втори транш: <https://www.mon.bg/dyasno-menyu/za-balgarite-zad-granitsa/roden-ezik-i-kultura-zad-granitsa/>

МОН 03. (31 03 2024 г.). *Сайта на МОН*. Извлечено от Национална програма "Роден език и култура зад граница": <https://www.mon.bg/nfs/2023/06/13-np-roden-ezik-kultura-zad-granica-02062023.pdf>

Източници на финансиране и декларация за независимост

Настоящият анализ е създаден по лична инициатива на авторите. Той не е поръчван и не е финансиран от никаква организация.

В създаването на анализа са вложени 200 човекочаса труд, които включват времето за водене на съдебни дела, обработка и интерпретация на данните и изготвяне на текста на доклада и оформянето му. Себестойността на анализа съобразно вложеното време и нивото на заплащане на авторите в страните, в които живеят и работят, е в размер на 12 000 евро.

Всички интерпретации, изводи и препоръки в анализа отразяват мнението на авторите, основано на обработените по описаната методика публични данни и техния професионален опит. Авторите са готови при поискване да предоставят резултатите на ниво отделно училище на съответните им представители.

Авторите изказват благодарност за критичния прочит и конструктивните бележки на 5 анонимни рецензенти, сред които двама ръководители на БНУ и двама членове на УС на БНУ.

Резултатите от анализа са публично достояние. При ползване на части от този анализ в други публикации е желателно цитирането му.

За авторите

Димитър Иванов живее в Швейцария. Работи в социално-осигурителния институт на кантон Цюрих, където е отговорен за развитието и поддръжката на системата от индикатори за измерване на успеха на организацията.

Той е съавтор на Националната стратегия за българските граждани и историческите общности по света (2014), единственият официален стратегически документ, посветен на тези части от българската нация и българския етнос.

Камелия Конакчиева-Трибулен живее във Франция. Работи като конферентен преводач към Европейските институции.

Дейността ѝ за българските неделни училища в чужбина започва през 2006 година.

Тя е съосновател и ръководител на три български неделни училища във Франция: „Кирил и Методий“ (Париж, Лил), Първа българска гимназия (Париж) и Българско училище „Дора Габе“ (Тулуза)